

Danuta Zawadzka, Ewa Szafraniec-Siluta

Politechnika Koszalińska

LEASING JAKO ŹRÓDŁO FINANSOWANIA INWESTYCJI GOSPODARSTW ROLNYCH NA PRZYKŁADZIE REGIONU POMORZA ŚRODKOWEGO¹

*LEASING AS A SOURCE OF FARM INVESTMENTS' FINANCING
ON THE EXAMPLE OF MIDDLE POMERANIA REGION*

Słowa kluczowe: gospodarstwo rolne, leasing, inwestycje, decyzje finansowe

Key words: farm, lease, investments, financial decisions

Abstrakt. Celem badań było określenie zmian na rynku leasingu maszyn rolniczych w Polsce, a także wskazanie, na ile ta dynamika jest adekwatna do postrzegania leasingu jako źródła finansowania działalności inwestycyjnej przez gospodarstwa rolne Pomorza Środkowego. U podstaw badań postawiono tezę o rosnącym znaczeniu tego źródła finansowania inwestycji gospodarstw rolnych zarówno w Polsce, jak i w regionie Pomorza. W analizach posłużono się wtórnymi danymi pochodzącymi ze Związku Polskiego Leasingu oraz pierwotnymi danymi zebranymi w wyniku przeprowadzonego badania ankietowego na próbie gospodarstw rolnych Pomorza Środkowego.

Wstęp

Leasing jest jedną z możliwości finansowania inwestycji w gospodarstwie rolnym. Dotyczy to zarówno zakupu środków trwałych, wdrażania nowych technologii, jak i działań modernizacyjnych. Największa część inwestycji w rolnictwie wiąże się z zakupem nowych maszyn i urządzeń oraz ciągników. Potwierdzają to badania m.in.: Kusza [2009], Mądrej [2009], Mikołajczyk [2007], Śmiglak-Krajewskiej i Just [2013]. Gospodarstwa rolne w celu sfinansowania nakładów inwestycyjnych wykorzystują przede wszystkim kapitał własny [Ma, Tian 2006, Mądra 2013]. Decyzja o akumulacji kapitału na cele inwestycyjne wynika z ograniczeń kredytowych związanych ze specyfiką działalności rolniczej, która przejawia się m.in. tym, że:

- gospodarstwa rolne charakteryzują się wysoką kapitałochłonnością w stosunku do poziomu sprzedaży oraz gwarantowanej nadwyżki pieniężnej;
- aktywa znajdujące się w posiadaniu gospodarstw rolnych są nieelastyczne oraz ściśle związane z daną jednostką²;
- działalność rolnicza cechuje się długimi cyklami produkcyjnymi, a zatem między nabyciem i zastosowaniem nakładu a sprzedażą wytworzonych produktów występują duże różnice czasowe;
- gospodarstwa rolne mają ograniczoną możliwość pozyskania kapitału na rynku papierów wartościowych [Bierlen i in. 1998].

Ponadto wysoka skłonność do samofinansowania działalności gospodarstw rolnych, w tym działalności inwestycyjnej, wynika z awersji rolników do zadłużania się. Podstawowym obcym źródłem finansowania jest zaś kredyt [Zawadzka 2012, 2013, Jakubczak 2009]. W sytuacji ograniczonej zdolności gospodarstw rolnych do akumulacji kapitału własnego, wysokiej asymetrii

¹ Badania zrealizowano w ramach grantu badawczego finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki. Projekt pt. *Wzrost i alokacja aktywów finansowych i rzeczowych rolników (przedsiębiorstw rolniczych i gospodarstw domowych) Pomorza Środkowego*, Umowa nr 3577/B/H03/2011/40.

² Badania nad znaczeniem specyfiki aktywów dla wyboru źródeł finansowania w przedsiębiorstwach rolniczych prowadzili także: Mondelli i Klein [2014]. Zdaniem autorów różne cechy charakterystyczne dla wybranych grup aktywów są kluczowym czynnikiem uzasadniającym wybory źródeł finansowania aktywów.

informacji oraz ryzyka operacyjnego, leasing staje się atrakcyjnym wariantem tradycyjnego finansowania działalności inwestycyjnej w rolnictwie. Rozwój rynku leasingu spowodowany jest korzyściami związanymi z wykorzystaniem tego źródła finansowania, do których zaliczyć można m.in. możliwość alokacji środków pierwotnie przeznaczonych na modernizację i wymianę sprzętu na inne cele, dostęp do nowych technologii bez konieczności ponoszenia kosztów ich zakupu, szansę spłat rat leasingowych ze środków uzyskanych z eksploatowanego już środka [Rosa 2009]. W przypadku gospodarstw rolnych rozwój rynku leasingu spowodowany jest wieloma czynnikami. Należą do nich m.in. uwarunkowania prawne (możliwość współfinansowania inwestycji poprzez leasing i środki pochodzące z Unii Europejskiej), uwarunkowania ekonomiczne (korzyści związane z wykorzystaniem leasingu), uwarunkowania organizacyjne (oferta firm leasingowych skierowana do rolników), a także cechy osobowe kierujących gospodarstwami rolnymi. Z badań przeprowadzonych przez Czerwińską-Kayzer [2013] wynika, że prawdopodobieństwo dokonania inwestycji jest wysokie w gospodarstwach prowadzonych przez młodych, dobrze wykształconych rolników, którzy są przygotowani do prowadzenia działalności rolniczej. Cechy te sprzyjają pozyskiwaniu dotacji unijnych, a także mogą wpływać na pozyskiwaniu alternatywnych źródeł finansowania inwestycji, w tym leasingu.

Celem badań było określenie zmian na rynku leasingu maszyn rolniczych w Polsce, a także wskazanie, na ile ta dynamika jest adekwatna do postrzegania leasingu jako źródła finansowania działalności inwestycyjnej przez gospodarstwa rolne Pomorza Środkowego. U podstaw badań postawiono tezę o rosnącym znaczeniu tego źródła finansowania inwestycji gospodarstw rolnych zarówno w Polsce, jak i w regionie Pomorza Środkowego.

Materiał i metodyka badań

Do zrealizowania zamierzonego celu wykorzystano analizę piśmiennictwa w zakresie decyzji inwestycyjnych oraz decyzji finansowych przedsiębiorstw rolniczych, a także analizę danych – opisową, tabelaryczną, graficzną metodę prezentacji danych. Wykorzystano źródła danych pierwotnych (badanie za pomocą kwestionariusza wywiadu) oraz danych wtórnych (statystyki publiczne). W pierwszym etapie badań pozyskano dane Związku Polskiego Leasingu (ZPL), przedstawiono wartość wszystkich środków oddanych w leasing oraz odrębnie wartość maszyn rolniczych oddanych w leasing. Zakres czasowy badania z wykorzystaniem danych wtórnych obejmował lata 2005–2013. Analizą objęto obszar całej Polski. W drugim etapie badań dokonano oceny znaczenia leasingu w finansowaniu działalności gospodarstw rolnych z regionu Pomorza Środkowego, wykorzystując dane uzyskane w wyniku przeprowadzonego badania ankietowego. Zakres przestrzenny badania ankietowego to region Pomorza Środkowego, który obejmuje obszar byłych województw koszalińskiego oraz słupskiego [Zawadzka 2008]³. Badanie zrealizowano w maju i czerwcu 2012 roku przy użyciu kwestionariusza wywiadu. Większość pytań sformułowano w formie pytań zamkniętych, w części wykorzystano także skalę Likerta⁴, dzięki której możliwa jest ocena znaczenia badanego zjawiska dla respondenta. Badanie przeprowadzono wśród 1004 gospodarstw rolnych z regionu Pomorza Środkowego. Uzyskano 933 poprawnie wypełnionych kwestionariuszy, uzyskując zwrotność na poziomie 92,9%. Zakres czasowy badania z wykorzystaniem danych pierwotnych obejmował lata 2004–2010 oraz 2011 rok.

³ Region środkowego Pomorza obejmuje, zatem łącznie 15 powiatów, do których należy 87 gmin, w tym: 12 gmin miejskich, 22 gminy miejsko-wiejskie, 51 gmin wiejskich oraz 2 gminy o statusie miasta, będące miastami na prawach powiatu. Do analizowanego regionu należą: a) powiaty znajdujące się na terytorium województwa zachodniopomorskiego: białogardzki, drawski, kołobrzeski, koszaliński, sławieński, szczecinecki, świdwiński, walecki, miasto Koszalin, b) powiaty znajdujące się na terytorium województwa pomorskiego: bytowski, chojnicki, człuchowski, lęborski, słupski, miasto Słupsk.

⁴ Respondenci mieli możliwość oceny badanego zjawiska w pięciostopniowej skali, gdzie 1 oznaczało zjawisko mało istotne, natomiast 5 oznaczało bardzo duże znaczenie wskazanej odpowiedzi. Szerzej na temat zastosowania skali Likerta [Zawadzka 2009].

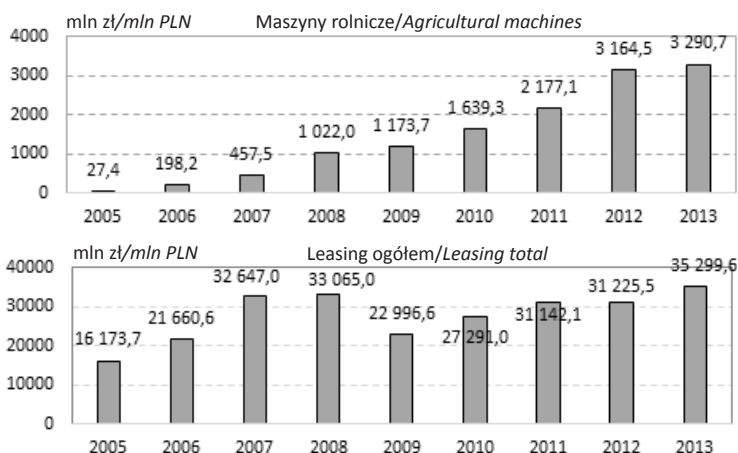
Wyniki badań

Przedsiębiorstwa dokonujące inwestycji podejmują także decyzje o sposobie ich sfinansowania. Leasing jest alternatywą dla kredytów, źródłem finansowania majątku przedsiębiorstw. Na rysunku 1 przedstawiono wartość maszyn rolniczych oraz wszystkich środków oddanych w leasing w Polsce w latach 2005-2013.

Wartość wszystkich środków oddanych w leasing w 2004 roku wyniosła 16 173 mln zł i wzrastała do 2008 roku, aż do 33 065 mln zł. Jednak dynamika wzrostu w 2008 roku (1,28%) sygnalizowała zbliżające się wyhamowanie rozwoju rynku leasingu (rys. 2). Jednej z przyczyn zmian zachodzących na analizowanym rynku w latach 2008-2009 można upatrywać w braku dostosowania ofert firm leasingowych do potrzeb przedsiębiorstw. Pierwszy oraz drugi kwartał 2008 roku przyniósł relatywnie wysoki wzrost wartości ruchomości i nieruchomości oddanych w leasing w stosunku do analogicznych okresów roku poprzedniego. Natomiast druga połowa 2008 roku charakteryzowała się zahamowaniem tempa rozwoju rynku usług leasingowych. Choć wartość środków finansowanych za pomocą leasingu w porównaniu do 2007 roku rosła, to tempo zmian było znacznie niższe niż w pierwszej połowie roku. W 2009 roku wartość maszyn i urządzeń oddanych w leasing uległa spadkowi o 30,5%, co było związane przede wszystkim z globalnym kryzysem finansowym. Z jednej strony, spadek dynamiki wartości środków oddanych w leasing wynikał z ograniczania inwestycji przez przedsiębiorstwa, z drugiej zaś, z postawy finansujących. Przedsiębiorstwa te, podobnie jak banki, zaostrzyły procedury kredytowe, podniosły wysokość oprocentowania i marż oraz wymagały posiadania wyższego wkładu własnego [Szafraniec-Siluta 2010b]. W wyniku tego zmniejszył się udział leasingu w finansowaniu inwestycji przedsiębiorstw. Z danych Związku Polskiego Leasingu [Wyniki branży... 2010] wynika, iż w 2007 roku 33,6%

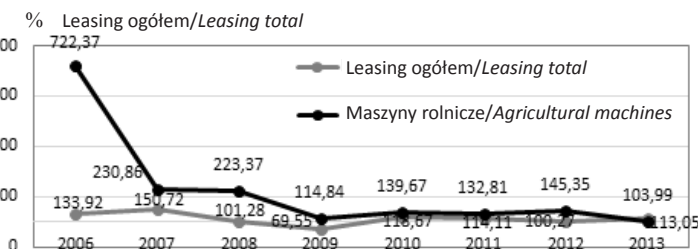
Rysunek 1. Wartość maszyn rolniczych oraz wszystkich środków oddanych w leasing w Polsce w latach 2005-2013
Figure 1. The value of agricultural machines and all of leases in the years 2005-2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Związku Polskiego Leasingu [www.leasing.org.pl 2014]
Source: own study based on data from Polish Leasing Association [www.leasing.org.pl 2014]

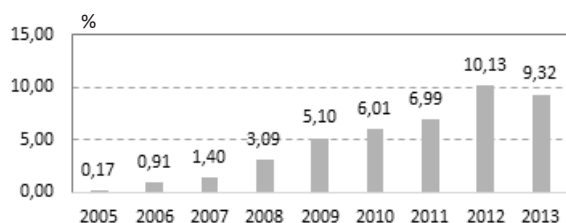
Rysunek 2. Dynamika wartości maszyn rolniczych oraz wszystkich środków oddanych w leasing w Polsce w latach 2005-2013 (100 = rok poprzedni)
Figure 2. Dynamics of agricultural machines and all of leases in the years 2005-2013 (previous year = 100)

Źródło: jak na rys. 1
Source: see fig. 1

inwestycji w ruchomości zostało sfinansowane leasingiem, w 2008 roku udział ten zmniejszył się do 31,3%. Jeszcze większy spadek odnotowano w 2009 roku, gdy 22,8% inwestycji w ruchomości sfinansowanych zostało z wykorzystaniem leasingu. W 2010 roku wartość środków oddanych w leasing uległa ponownemu wzrostowi do poziomu 27 291 mln zł. Tendencja ta utrzymywała się do końca 2013 roku, gdy wartość środków finansowanych leasingiem ponownie przekroczyła 33 000 mln zł, co świadczy o tym, że leasing znowu stał się atrakcyjną formą finansowania inwestycji przedsiębiorstw. Analiza wartości maszyn rolniczych finansowanych leasingiem wskazuje na dynamiczny rozwój tego źródła finansowania. Wartość maszyn rolniczych oddanych w leasing wahała się od 27,4 mln zł w 2005 roku do 3290,7 mln zł w 2013 roku. Wartość ta wzrastała w całym badanym okresie w średniorocznym tempie wynoszącym 98,2%. Warto podkreślić, iż wartość maszyn rolniczych oddanych w leasing wzrastała także w okresie spowolnienia gospodarczego, w przeciwieństwie do wartości wszystkich środków oddanych w leasing (rys. 2).

W 2009 roku, gdy wartość wszystkich środków oddanych w leasing uległa zmniejszeniu o 30,5%, wartość maszyn rolniczych finansowanych z tego źródła wzrosła o 14,9%. W pozostałych badanych latach (poza 2013 rokiem) wartość maszyn rolniczych finansowanych leasingiem wzrastała także w wyższym tempie niż leasing ogółem. Dynamiczny rozwój rynku leasingu maszyn rolniczych zauważalny jest także w przypadku udziału analizowanej kategorii w wartości wszystkich środków oddanych w leasing w Polsce (rys. 3). Maszyny rolnicze w 2005 roku

Rysunek 3. Udział maszyn rolniczych oddanych w leasing w wartości wszystkich środków oddanych w leasing w Polsce w latach 2005-2013

Figure 3. The share of leased agriculture machines in the value of all leases in the years 2005-2013

Źródło: jak na rys. 1

Source: see fig. 1

stanowiły 0,2% całego rynku leasingu. Udział ten wzrastał w badanym okresie do poziomu 10,1% w 2012 roku. Na koniec badanego okresu uległ zmniejszeniu o 0,8 p.p. Rozwój rynku leasingu wynika m.in. z tego, że firmy leasingowe dostosowują swoją ofertę do potrzeb potencjalnych leasingobiorców (korzystających). Finansujący uwzględniają w umowach z rolnikami cykliczność uzyskiwanych przez nich przychodów, oferując możliwość ustalenia harmonogramu spłat w odstępach miesięcznych, kwartalnych lub sezonowych. Z przeprowadzonych badań wynika, że istnieje zależność pomiędzy porą roku a aktywnością inwestycyjną rolników [Szafranec-Siluta 2010a]. Pierwsze półrocze to okres, gdy badane jednostki przygotowują się do produkcji rolnej, dokonują modernizacji majątku, o czym świadczy większe zainteresowanie pozyskaniem maszyn rolniczych finansowanych za pomocą leasingu w tym okresie. Ponadto, na decyzję o korzystaniu z leasingu przez gospodarstwa rolne wpływa to, że mają one możliwość pokrycia części kosztów inwestycji m.in. z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (PROW 2007-2013) w ramach działania 121. „Modernizacja Gospodarstw Rolnych” za pomocą analizowanego źródła finansowania.

W celu odpowiedzi na pytanie, czy gospodarstwa rolne Pomorza Środkowego postrzegają leasing jako atrakcyjne źródło finansowania inwestycji, w kolejnym etapie badań dokonano oceny wykorzystania leasingu przez te podmioty. Wśród badanych gospodarstw 66,9% (624 podmioty) było jednostkami towarowymi, a zatem nastawionymi na sprzedaż efektów swojej produkcji na rynek. Natomiast 33,1% gospodarstw prowadziło produkcję głównie w celu samozaopatrzenia w gospodarstwie domowym. Większość gospodarstw wykazywała wielokierunkową produkcję (43,5%) bądź była ukierunkowana na produkcję roślinną (43,5%). Badane jednostki dysponowały średnio 50,9 ha gruntów ogółem, jednak dominowały gospodarstwa o powierzchni 15,0 ha. W próbie objętej analizą 55,3% podmiotów deklarowało, że wartość osiągniętej w danym gospodarstwie produkcji w 2011 roku nie przekraczała 29 999 zł. Efekty działalności rolniczej o wartości przewyższającej 500 000 zł

Tabela 1. Źródła wykorzystywane do finansowania działalności badanych gospodarstw rolnych Pomorza Środkowego w latach 2004-2010 oraz w 2011 roku

Table 1. Sources used to finance the activities of the Middle Pomerania farms in the years 2004-2010 and in 2011

Wyszczególnienie/Specification	Liczba wskazań/ Number of indications	Według skali Likerta/ According to Lickert scale			Struktura wskazań/The structure of indications [%]
		średnia ocena/ average rating	mediana/ median	dominanta/ dominant	
2004-2010					
Środki własne/Equity	917	4,34	5	5	35,0
Leasing/Leasing	49	2,94	3	3	1,9
Kredyty preferencyjne/Preferential loans	283	3,61	4	5	10,8
Płatności bezpośrednie/Direct payments	784	3,82	4	5	29,9
Kredyty komercyjne/Commercial loans	135	2,95	3	2	5,2
Pozostałe fundusze unijne/Other EU funds	314	3,57	4	5	12,0
Pożyczki rodzinne/Family loans	128	2,80	3	2	4,9
Inne/Others	9	3,67	3	3	0,3
Razem/Total	2619	-	-	-	-
2011					
Środki własne/Equity	909	4,38	5	5	36,8
Leasing/Leasing	45	3,20	3	3	1,8
Kredyty preferencyjne/Preferential loans	220	3,58	3	5	8,9
Płatności bezpośrednie/Direct payments	809	3,83	4	5	32,7
Kredyty komercyjne/Commercial loans	120	2,98	3	2	4,9
Pozostałe fundusze unijne/Other EU funds	261	3,55	4	5	10,6
Pożyczki rodzinne/Family loans	100	2,90	3	2	4,1
Inne/Others	8	3,38	3,5	5	0,3
Razem/Total	2472	-	-	-	-

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

osiągnęło 37 gospodarstw, co stanowiło 4,0% badanej próby. Badane gospodarstwa rolne Pomorza Środkowego wykorzystywały przede wszystkim kapitał własny do finansowania swojej działalności. Jego średni udział w strukturze wyniósł 84,8%. Wśród zaprezentowanych w tabeli 1 źródeł finansowania wykorzystywanych w działalności badanych gospodarstw przeważały zatem środki własne (szerzej na temat decyzji inwestycyjnych oraz decyzji finansowych rolników – przedsiębiorstw rolniczych i gospodarstw domowych – Pomorza Środkowego [Sobiech, Zawadzka 2014]).

W szczegółowej strukturze źródeł finansowania gospodarstw poddanych badaniu w latach 2004-2011 dominowały środki własne⁵ (35,0% wskazań w latach 2004-2010 oraz 36,8% w 2011 roku) oraz płatności bezpośrednie (analogicznie – 29,9% i 32,7%). W przypadku środków własnych respondenci ocenili znaczenie tej formy w finansowaniu działalności średnio na ponad 4 punkty w obu badanych okresach, mając do dyspozycji pięciostopniową skalę Likerta. Wśród obcych źródeł finansowania badane przedsiębiorstwa w największym stopniu wykorzystywały kredyty preferencyjne (10,8% wskazań w latach 2004-2010 oraz 8,9% w 2011 roku). Leasing w pierwszym z analizowanych okresów stanowił 1,9% wszystkich wskazań, natomiast w drugim 1,8%. W latach 2004-2010 wśród badanych gospodarstw 49 jednostek (5,3%) wykorzystowało leasing jako źródło finansowania swojego majątku. W 2011 roku liczba ta uległa zmniejszeniu do 45 (4,8%). Biorąc jednak pod uwagę wyłączenie źródła finansowania aktywów trwałych, które w bezpośredni sposób przyczyniają się do wzrostu zadłużenia gospodarstw rolnych (kredyty

⁵ Do środków własnych zaliczono przede wszystkim: oszczędności gospodarstwa domowego rolnika, kapitał uzyskany ze sprzedaży: ziemi, zbędnego majątku lub aktywów finansowych.

preferencyjne, leasing, kredyty komercyjne, pożyczki rodzinne), należy podkreślić, że leasing w pierwszym z analizowanych okresów stanowił 8,2% wskazań, natomiast w 2011 roku 9,38%. Z przeprowadzonych badań wynika, że rolnicy z regionu Pomorza Środkowego wykorzystują leasing przede wszystkim do zakupu kombajnów oraz ciągników. Uwzględniając zatem wartość maszyn rolniczych oddanych w leasing w Polsce można przypuszczać, że zainteresowanie gospodarstw rolnych Środkowego Pomorza w zakresie finansowania majątku leasingiem także będzie wzrastać.

Podsumowanie i wnioski końcowe

Przeprowadzone badania umożliwiły udowodnienie tezy o rosnącym znaczeniu leasingu jako formy finansowania nakładów inwestycyjnych gospodarstw rolnych w Polsce. Dotyczy to również postrzegania leasingu przez rolników Pomorza Środkowego. Wartość maszyn rolniczych oddanych w leasing w Polsce w 2013 roku była 120 razy wyższa niż w 2005 roku. Dla porównania wartość środków trwałych oddanych w leasing w 2013 roku przekroczyła dwukrotnie wartość rynku w 2005 roku. Wzrósł zatem udział maszyn rolniczych oddanych w leasing w badanym rynku (z 0,2% w 2005 roku do 10,1% w 2012 roku). Postrzeganie leasingu przez rolników Pomorza Środkowego miało stabilny charakter. Z deklaracji korzystających wynika, że było to istotne źródło (mediana i dominanta w dwóch okresach badawczych na poziomie 3). Zauważalne było jednak zwiększenie oceny tej formy finansowania w analizowanym okresie (w wymiarze wzrostu średniej wartości oceny według skali Likerta). Leasing jest alternatywnym źródłem finansowania inwestycji gospodarstw rolnych w Polsce z uwagi m.in. na dostosowanie oferty firm leasingowych do specyfiki działalności rolniczej. To, że może być on komplementarnym źródłem w stosunku do funduszy pochodzących z UE sprzyja wzrostowi zainteresowania jednostek z sektora rolnego taką formą finansowania inwestycji rolniczych.

Literatura

- Bierlen R., Barry P.J., Dixon B.L., Ahrendsen B.L. 1998: *Credit constraints, farm characteristics and the farm economy: differential impact on feeder cattle and beef cow inventories*, Am. J. Agric. Econ., nr 80, 709.
- Czerwińska-Kayzer D. 2013: *Inklinaż rolników indywidualnych do realizacji inwestycji rzeczowych w gospodarstwach rolnych*, Zesz. Nauk. SGGW, „Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”, nr 104, 5-12.
- Jakubczak A. 2009: *Struktura kapitału a wyniki ekonomiczno-finansowe wielkoobszarowych przedsiębiorstw rolniczych*, Roczn. nauk. SERiA, t. XI, z. 1, 144.
- Kusz D. 2009: *Nakłady inwestycyjne w rolnictwie Polskim w latach 1990-2007*, Roczn. Nauk. SERiA, t. XI, z. 2, 131-136.
- Ma J., Tian G. 2006: *Risks, financing constraints, and high savings ratio in the rural economy of china: a model incorporating precautionary savings and liquidity constraints*, Frontiers of Economics in China, nr 1(1), 112-125.
- Mądra M. 2009: *Źródła finansowania inwestycji w indywidualnych gospodarstwach rolniczych*, Roczn. Nauk. SERiA, t. XI, z. 1, 273-278.
- Mądra M. 2013: *Znaczenie finansowania kapitałem własnym w towarowych gospodarstwach rolniczych*, Roczn. Nauk. SERiA, t. XV, z. 4, 269.
- Mikołajczyk J. 2007: *Inwestycje rolnicze w Polsce w latach 1990-2005*, Roczn. Nauk. SERiA, t. IX, z. 1, 316-319.
- Mondelli M.P., Klein P.G. 2014: *Private equity and asset characteristics: The case of agricultural production*, Managerial and Decision Economics, vol. 35, 145-160.
- Rosa A. 2009: *Alternatywne instrumenty finansowania*, [w:] A. Bielawska (red.), *Nowoczesne Zarządzanie finansami przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo C.H. Beck, 174.
- Sobiech J., Zawadzka D. (red.). 2014: *Wzrost i alokacja aktywów finansowych i rzeczowych rolników (przedsiębiorstw rolniczych i gospodarstw domowych) Pomorza Środkowego*, Wyd. Politechniki Koszalińskiej, Koszalin.
- Szafranec-Siluta E. 2010a: *Ocena finansowania inwestycji rolniczych leasingiem*, Zesz. Nauk. SGGW, „Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”, nr 82, 83-191.

- Szafraniec-Siluta E. 2010b: *Źródła finansowania przedsiębiorstw w Polsce w dobie globalnego kryzysu gospodarczego*, [w:] J. Sobiech (red.), *Kierunki zmian w finansach przedsiębiorstwa*, Zesz. Nauk. Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, nr 142, Poznań, 374-386.
- Śmiglak-Krajewska M., Just M. 2013: *Inwestycje rzeczowe w gospodarstwach rolnych w województwie wielkopolskim w latach 2009-2011*, Zesz. Nauk. SGGW w Warszawie, „*Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*”, nr 103, 35.
- Wyniki branży leasingowej w 2009 roku*. 2010: Związek Polskiego Leasingu, Warszawa.
- Zawadzka D. 2008: *Działalność małych przedsiębiorstw na obszarze Pomorza Środkowego*, [w:] D. Zawadzka (red.), *Pomorze Środkowe – społeczeństwo, wieś, gospodarka. Wybrane problemy*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Oddział w Koszalinie, 246-260.
- Zawadzka D. 2009: *Determinanty popytu małych przedsiębiorstw na kredyt handlowy. Identyfikacja i ocena*, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, 168.
- Zawadzka D. 2012: *Ocena wykorzystania kredytu handlowego przez przedsiębiorstwa rolnicze w Polsce*, [w:] H. Zadora, G. Łukasik (red.), *Finanse w niestabilnym otoczeniu – dylematy i wyzwania, Finanse przedsiębiorstw*, Studia Ekonomiczne, Zesz. Nauk. Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, nr 107, 331-339.
- Zawadzka D. 2013: *Kredyt w decyzjach finansowych przedsiębiorstw rolniczych w Polsce (ze szczególnym uwzględnieniem podmiotów z regionu Pomorza Środkowego)*, Zarządzanie i Finanse, t. 11, nr 2, cz. 2, 619-630.

Summary

The aim of the study is to determine the changes in the leasing market of agricultural machines in Poland, and an indication of how it is relevant to the perception of leasing as a source of financing investment activities by Middle Pomerania farms. During research, there was a thesis advanced about the growing importance of this source of farms' investment financing, both in Poland and in the region of Middle Pomerania. The analyses were used secondary data from the Polish Leasing Association and the raw data collected as a result of a survey conducted on a sample of Middle Pomerania farms.

Adres do korespondencji
dr hab. Danuta Zawadzka, prof. nadzw. PK, mgr Ewa Szafraniec-Siluta
Politechnika Koszalińska
Wydział Nauk Ekonomicznych, Katedra Finansów
ul. Kwiatkowskiego 6e, 75-343 Koszalin
e-mail: danuta.zawadzka@tu.koszalin.pl, tel. (94) 343 92 16
e-mail: ewa.szafraniec@tu.koszalin.pl, tel. (94) 343 91 64